

ZAGREBAČKI GRADSKI ARKIV

Kako svi arkivi, tako ima i arkiv grada Zagreba svoj čedan začetak, ali svakako veoma važan po svojoj sadržini. Recimo začetak je gradskom arkivu onaj čas, kad je grad Zagreb dobio svoju važnu povelju i privilegij slobodnoga i kraljevskoga grada g. 1242., koju je izdao kralj Bela III. (IV.) pod zlatnim dvostrukim pečatom. Toj povelji priključuje se polako i druge, koje su utvrđivale slobostine i prava grada, pa možemo konstatovati, da je pod konac XIV. stoljeća, gradski arkiv sačinjavao lijepi broj važnih dokumenata — u koliko ih samo poznamo, a nema dvojbe, mnogo se je toga izgubilo ili je inače ne-

stalo. Dašto, sve to bijahu diplome, pisane na pergameni, čemu pridjose i gradski registri daća i popisa, napokon zapisnici i akti.

Možemo si misliti, s pogledom na važnost isprava, naročito privilegija, da se je to čuvalo osobitim marom i brigom u čvrstim »ladicama« (cista), pak i na sigurnom mjestu. Običaj bijaše, u najstarije doba, da su se važni dokumenti čuvali u svodjenim manjim ili većim prostorijama, ili u posebnim udubinama u zidu, dakako zatvorenim gvozdenim vratima i pod čvrstom i za onda sigurnom bravom. Često su takova spremišta bila i na tajnom mjestu, a ima slučajeva, da su se pače originali isprava zadržavali, a tek su autentični prijepisi bili na uporabu. Gdje toga nije bilo u gradskim kućama (domus communitalis, senatorea) vijećnicama, to su se škrinje s gradskim spisima čuvala u sakristijama crkava i njihovim riznicama. Tako nalazimo dokumentirano, da su se važni spisi grada Zagreba čuvali u crkvi sv. Marka, i to u sakristiji u posebnom spremištu t. zv. »cancellus«. To je bio prostor osiguran unakrst složenom drvenom ili željeznom rešetkom, dakle neke ruke tresor. Iza ovakove jake ograde providjene valjanom bravom, čuvali su se spisi svakako u zasebnim škrinjama. Tako vidimo, da je g. 1572. 15. juna gradski sudac Andro Šafranić, platio stolaru Jakobu za radove popravka »cancella« (radio dva dana) 22 denara i beča (beč — viennensis, sitni novac), to jest na dan 10 krajcara. Tu se izrično veli, da se u tom »cancellu« čuvaju gradska

privilegija. Godine opet 1578., 26. januara, su Ivan literat Jakopović i Marko literat tražili u istom spremištu u crkvi potrebne spise za grad. (Povjes. spom. grada Zagreba v. XVI.)

Iz godine 1643. imamo zanimljive vijesti o gradskom arkivu. Taj se je čuvao u sakristiji župne crkve sv. Marka u zasebnom ormaru ili škrinji, a tamo je bio pohranjen i gradski veliki pečat. Spremište je bilo zaključano sa četiri brave, od kojih su ključeve čuvali četiri gradska senatora, svaki od pojedine brave. Tad je bio gradski sudac Jakob Gasparini, a notar gradski Stjepan Magyarady. Sudac gradski i notar, ne pitajući ni gradske senatore ni ikoga drugoga prizvali su bravara Pavla Kovačića, koji je silom otvorio brave arkiva. Sudac i notar uzeše gradski pečat, kojim su potpečatili neku gradsku ispravu u korist Isusovaca. Protiv ove neurednosti nastala gotova buna u gradskom vijeću i proveden je oštri postupak protiv suca i notara. Odredjeno je takodjer, da se pod četir pečata gradskih senatora zapečati soba u gradskoj vijećnici, gdje su se čuvali razni gradski spisi. To je tako imalo ostati, dok se ne obavi očevid i popis gradskih arkivalija. Dakako da je i sudac i notar morao odstupiti. (Protocollum restaurat. 1643.)

Na 29. ožujka 1645. oko 10 sati u noći porodilo se je požar u kući podžupana Ivana Ručića, koji je velik dio grada obratio u pepeo, izgorjele su crkve i kuće, a požar prenesen na Kaptol spali stolnu crkvu i kano-ničke kurije. U toj strašnoj noći izgorila je i gradska vijećnica, u kojoj se je čuvao velik dio gradskoga arkiva. Kod spasavanja kuće u koliko se dalo, a naročito arkiva osobito se istaknuo gradski senator i kapetan grada Dominik Piliot. Upravo njegovom zaslugom spašen je arkiv od požara. Ovu zaslugu priznalo mu je gradsko vijeće na svom zasijedanju 16. veljače 1646., i doznačilo mu je 10 vozova vapna (za obnovu kuće) i 6 mjehova zobi iz gradskoga skladišta.

U koliko se može ustanoviti prvi put je arkiv grada Zagreba registri-ran g. 1774. O tom je sačuvan protokol: »Elenchus literarum et literalium instrumentorum in archivo liberae regiae civitatis Montis graecensis za-grabiensis extantium. Anno 1774. te. 1. Originalium, 2. Transumptorum authenticorum, 3. Signaturarum, fragmentorum, parium simplicium etc. Primo communium, dein privatorum per Josephum Draskoezy secundum ordinemquo disposita erant modo intuoserto conscriptus«.

Registar taj, kako vidimo sastavio je prema staroj uredbi Josip Drašković. Registar ima rubrike: Nomina personarum, lveorum et verum. — Ladula et signatura. Kako vidimo bio je taj arkiv, barem najvažniji dokumenti, — već prije sredjen. Imamo takodjer fragmentarne popise po fascikulama. Arkiv je dakle čuvao se u pretincima (ladula) sreden po fascikulima (svežnjima). Razdioba bila je: izvornici (originalia) i prijepisi (transumpta).

Kazalo uprava i spisa, koji se nalaze g. 1774. u arhivu slob. kralj. grada Gričke Gorice zagrebačke: 1. izvornik vjerodostojnih prijepisa, 2. propisa, ulomaka, jednostavnih prijepisa itd, najprije općinskih, zatim privatnih.

Draškoviću je općina gradska dolično priznala taj njegov rad, jer ga je 1774. god. 22. lipnja izabrala svojim gradjaninom naglasujući baš zasluge njegove oko »elenhizacije arkiva«. (Matica gradjana u gradskom arhivu.)

Spomenuti »Elenchus« je za pravo alfabetski registar.

Najdragocjeniji dakako dokumenat bila je povelja kralja Bele od g. 1242., izdana pod zlatnim pečatom (bulla aurea), po tom i isprava zvana »bulla«.

God. 1797. iznesao je gradski fiskus Pavao Spišić 4. februara u gradskoj sjednici upit, kako je napredovalo registriranje arkiva, koji je imao obavljati posebni registarator uz godišnju plaću od 50 for. Na to je određeno povjerenstvo, koje će to ispitati i to gradski kapetan Franjo Macan, senator Josip Spišić, Pavao Gorup notar, Pavao Spišić fiskus i Stjepan Ceketek asesor. (Zapisnik u grad. arhivu.)

God. 1805. spominje se gradskim vicenotarom i registaratorom Ivan E. Capan, koji je 7. lipnja primljen za gradjanina. (Matica gradjana.)

Kad sam mjeseca rujna 1905. primio od grada Zagreba dekret, da nastavim izdanje »Povjesnih spomenika grada Zagreba«, dao sam se svim marom na taj posao, tim više jer sam kroz godina natrag pratio taj rad Ivana Tkalčića, koji me je često počastio, da sam s njime kolacijonirao njegove prijepise za to veliko i ugledno djelo.

Znao sam, da je kod Tkalčića bila oveća škrinja s gradskim spisima i poveljama, koja je po smrti Tkalčića natrag predana gradu. Stoga sam odmah pošao do načelnika g. dr. Amruša, koji mi je tu škrinju odmah izručio sa cijelim sadržajem. U njoj sam našao veliki broj već po Tkalčiću objelodanjenih isprava, a tek neznatan broj mladnjih od g. 1526. t. j. od godine, kojom je Tkalčić završio izdanje sredovječnih dokumenata grada Zagreba.

Trebalo je dakle naći i daljnji materijal za XVI. stoljeće i dalje. Najprije sam se bavio materijalom, kojega sam našao u zemalj. arhivu, arhivu jugoslavenske akademije, kaptolskom i nadbiskupskom arhivu. Tek g. 1907. posvetio sam se potraživanju starih spisa, koji su se nalazili kod grada, i to prilikom traženja starinarskih predmeta, koji bi bili od važnosti za gradski muzej, u Kamenitim Vratima, gdje mu je već bio stvoren zametak. Spomenutu arhivsku škrinju uvrstio sam u gradski muzej.

Premetao sam, dozvolom načelnika, gotovo sve prostorije gradske vijećnice, a tako podjoh i na tavan. Uz dosta predmeta za gradski muzej,

našao sam tu po podu rastepene stare isprave i spise, gradske zapisnike i drugo. Neki su spisi bili u paketima povezani. Kod mnogih isprava našao sam i bilješke Augusta Šenoae, i tako sam došao do zaključka, da je Šenoa ta arkivalija rabio za svoje romane, a kad je on umro, valjda je sve to iz njegove uredovnice bačeno na tavan. Isto tako našao sam i nešto zapisnika i starijih spisa po uredovnicama. Sve sam to pokupio i počistio, te isprave priložio onima, koje sam već imao u rečenoj hrastovoj škrinji, dok sam protokole spremio u gradski arkiv u prizemlju vijećnice.

Kako u rečenom gradskom arkivu nisam naišao na stare spise to sam saznao, da se mnogo starih spisa nalazi u podrumu gradske vijećnice. Pošao sam i onamo, i doista sam naišao na stare spise, namještene na drvenim policama. Zadah, koji je tu vladao, odavao je plijesan, i tako je i bilo. Spisi su bili vrlo vlažni, što je razumljivo, jer znamo da je stari papir daleko hidroskopičniji od modernoga, koji se u glavnom sastoji od celuloze.

Predložio sam načelniku dru. Amrušu, da se i gradski arkiv prenese u Kamenita Vrata. To je prihvatio, i tako sam taj dio arkiva dao prepesti u Kamenita Vrata. Nu kad dodjoše na red najdonje police jedva nešto više od poda, opazih na žalost, da su spisi istrunuli i gotovo sasvim propali. Neki mi je stari podvornik pričao, da je pred nekoliko godina bio podrum poplavljen. Tada sam razumio zašto su ovi najdonji spisi na policama propali. Voda je odstranjena, ali spisi ostadoše vlažni... i strunuše. Mogao sam konstatirati, da je medju ovima propalim spisima bilo i takovih od XVI.—XVIII. stoljeća.

Ove sve spise smjestio sam u suncu izloženu sobu na južnoj strani u I. katu Kamenitih Vrata, i tu su se polako sušili gotovo dvije godine, nekako do kolovoza 1909. godine. Dok se spisi nijesu isušili bilo je nesnosno u toj sobi boraviti, jer zadah sušene plijesni tjerao je suze na oči. Kao sijeno na livadi tako sam ja s podvornikom gradske knjižnice, još živim Ivanom Žarkovićem, na sunčane dane spise prevraćao. Osušene smo isprašili.

Mnoge svežnje jedva sam rastavio, jer su se spisi slijepili, i ad hoc postavio u red, te svrstao u police u rečenoj sobi I. sprata Kamenitih Vrata, u koliko sam dospjevao, što je bilo vrlo mučno u tijesnoj sobi. Bilo je barem tako sredjeno, da su se arkivalija za silu mogla rabiti.

Kad je g. 1913. dovršena gradnja zgrade sveučilišne knjižnice i zem. arkiva, pokrenuo sam akciju, da se taj gradski arkiv smjesti kao depozit gradske općine u prostorijama kr. zem. arkiva. Glede toga podastrlo je na 30. III. 1914. ravnateljstvo kr. zem. arkiva gradskom poglavarstvu predlog, da mu se gradski arkiv preda na čuvanje i sredjivanje u kr. zem. arkiv iz Kamenitih Vratiju i pohrani u zem. arkivu uz slijedeće uvjete:

1. Grad Zagreb ostaje za uvijek vlasnikom svoga arkiva te ga može u svako doba opet natrag preuzeti, što naročito vrijedi za slučaj ako bi grad sagradio posebnu zgradu za knjižnicu i arkiv.

2. Upravu arkiva voditi će ravnateljstvo kr. zem. arkiva, ovomu je dodijeljen kr. vladin tajnik Emil Laszowski, koji i sada vodi upravu gradskoga arkiva u Kamenitim Vratima, te koji će i nadalje ostati njegovim kustosom.

3. Ravnateljstvo kr. zem. arkiva uredit će gradski arkiv propisno, a gradskom poglavarstvu pribavljati sve potrebite izvratke iz gradskoga arkiva.

Prijepis

Poglavarstvo slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba.

Broj 17101/I. 1914.

U Zagrebu, 11. svibnja 1914.

GLAVNOM RAVNATELJSTVU KR. HRV. SLAV. DALM. ZEMALJSKOGA ARKIVA

u ZAGREBU.

Zastupstvo slob. i kr. glavnog grada Zagreba u sjednici svojoj od 4. svibnja 1914. pod čl. 144 sjedničkoga zapisnika usvojilo je tamošnji prijedlog od 30. ožujka 1914. broj 80., te zaključilo, da se gradski arkiv u Kamenitim Vratima pohrani u kr. zemaljskom arkivu uz uvjete:

1. Grad Zagreb ostaje za uvijek vlasnikom svoga arkiva, te ga može u svako doba opet natrag preuzeti, što naročito vrijedi za slučaj ako bi grad sagradio posebnu zgradu za knjižnicu i arkiv.

2. Upravu arkiva voditi će ravnateljstvo kr. zem. arkiva, ovomu je dodijeljen kr. vladin tajnik Emil pl. Laszowski, koji će i nadalje ostati njegovim kustosom.

3. Ravnateljstvo kr. zem. arkiva urediti će grad. arkiv propisno, a gradskom poglavarstvu pribaviti sve potrebite izvratke iz grad. arkiva.

O čemu se slavno to ravnateljstvo obavješćuje znanja i ravnanja radi time, da je taj zaključak priopćen istodobno dosadanjem upravitelju gradskog arkiva g. Emilu pl. Laszowskomu.

Gradski načelnik: *Holjac v. r.*

U svrhu uredovne porabe, da je ovaj prijepis sa izvornikom saglasan tvrdi:

Ravnateljstvo kr. Državnog arkiva.

U Zagrebu, dne 21. marta 1939.

Ravnatelj: *E. Laszowski v. r.*

24. V. dopodne prevezen je po spediteru Eliaš i Lachu na dvim kolima arkiv iz Kamenitih Vrata u zem. arkiv. Taj prenos rukovodio sam sâm, koli natovarivanje toli i istovarivanje, a pomagao je podvornik gradske

knjižnice Ivan Žarković. Arkiv je odmah smješten na pripravljene već police u II. spremištu zem. arkiva, i to prema mogućnosti u odjelni i kronološki red.

Odmah sam počeo sistematskim radom oko sredjivanja gradskoga arkiva. Najprije sam sredio kronološki najstarije spise do konca XVII. stoljeća. Svaka pojedina povelja, naročito pergamene, dobila je svoj omot sa naznakom datuma.

Moramo znati, da do god. 1779. nije se vodio nikakav exhibit, a nema ni registra za ove spise. Stoga sam ove spise XVIII. stoljeća kronološki svrstao. Ono opet od god. 1779., kad se počeli spisi uvrštavati pod brojevima, i za koje su učinjeni dobri registri, odnosno alfabetski indeksi, stavljeno je u točan red po brojevima. Tu je bilo golema posla, jer je mnogo toga bilo krivo uloženo. Napokon opet je ustanovljeno da manjka mnogo brojeva, a gdje i po koji originalni koncept zapisnika pojedinih gradskih sjednica. Dok je pak gdja Antonija Kasović-Cvijić živila i dobivala počasnu mirovinu od grada, pomagala mi je u koliko je mogla (manjkalo joj poznavanje latinskoga jezika) kod sredjivanja. Naročito sam joj povjerio uredjenje novoga odjeljenja arkiva: *Teatralia*, t. j. spisi, koji se odnose na prošlost zagrebačkoga kazališta. Svojim vezama dobavila je ona mnogo toga od glumaca i pisaca, što je ušlo u ovu novu seriju.

Napominjem, da sam velik dio takovih za kazalište znatnih dokumenata i predmeta, g. 1925. izručio grad. muzeju, gdje su izloženi.

Iz gradskoga arkiva mnogo je toga nestalo. Tako nalazimo u arhivu Jugoslav. akademije mnoštvo spisa, koji potiču iz zagrebačkog gradskog arkiva, naročito korespondenca XVI.—XVIII. stolj. sa gradskim sucima, i velik broj kraljevskih poziva na sabor. Velik broj ovih nosi rukom Ivana Kukuljevića napisanu noticu: »Dobio od Šuteja«. Kako znamo Kukuljević je svoju zbirku starih isprava i svoju knjižnicu prodao Jugoslav. akademiji, pa evo tako su ti dokumenti došli onamo. Ima tamo još više svezaka gradskih računa i sudbenih protokola zagrebačkih od najstarijih vremena.

SADRŽAJ ARKIVA.

Glavna sadržina grad. arkiva, kako je preuzet u državni arkiv.

Protokoli: 1. Restauracija. — 2. Fasija. — 3. Oporuka. — 4. Uknjižba. — 5. Gradskih sjednica. — 6. *Economica*. — 7. Gruntovnica. — 8. Pupila. — 9. Blagajna. — 10. Izknjižba. — 11. Posjedovnice. — 12. Poreske knjige.

Spisi i isprave: 1. Isprave i povelje (*Diplomata, acta*) 1242.—1850. — 2. Plemićki spisi. — 3. Oporuke. — 4. Cehovski spisi. — 5. Računi. — 6. Parnice. — 7. Kamenita Vrata. — 8. Tridesetnica 1544.—1673. —

9. Katastar gradjana do 1864. — 10. Narodna Straža 1848/9. — 11. Dialectalia. — 12. Vještice. — 13. Računi 1541. dalje. — 13. Bratovštine i kongregacije. — 14. Strane povelje i spisi 1400.—1859. — 15. Razno. — 16. Demeter. — 17. Crkve i kapele. — 18. Sudbene knjige itd.

Registri k Acta publ. polit. Registar starih spisa i povelja.

DAROM PRIDOŠLO:

Arhiv kaptolske općine.

Za vrijeme rata god. 1915. slučajno sam opazio kod nekoga pekara do kurije prebendarske (3—5) u Novoj Vesi, da se tamo nalaze neki stari spisi. Kad sam ih pobliže razgledao, uvidio sam da je to arhiv nekadašnje kaptolske općine (Kaptol-Novaves). Posjednik toga arkiva pripravno mi ih je ustupio za gradski arhiv, te sam ih odmah dao prenesti u zem. arhiv, gdje sam ih sam nekako svrstao. Sastoji od spisa i protokola, nu nažalost je taj arhiv dosta manjkav jer je valjda mnogo toga spaljeno ili inače nestalo. Da se ipak i taj arhiv sredi, uzeo sam pomoćnika E. Laszowskoga ml. djaka, koji je taj arhiv pod mojim nadzorom kronologizirao za vrijeme od 16.—30. VI., 15.—31. X., 31. XII. 1933. i od 1. I.—30. VI. 1934. uz mjesečnu nagradu od 300 dinara. Tako je i taj arhiv uporabiv.

E. Laszowski 442 akta i isprave (XVI.—XIX. st. 20. V. 1920.).

F. Strmecki 8 akta (1799.—1804.) 29. IX. 1821.

Viktor Lončarek, župnik u Topuskom: Rodoslovlje princa Conde 1807. (na pergam.) 31. V. 1922.

Ljudevit Gaj, rač. savj., razni familijarni spisi.

Ljudevit Gaj (Ilirac) literat. hist.

Eugen i Romualdo Kvaternik, polit. hist.

Obitelj Rakovac: razni famil. spisi. Dalje:

Gjuro Rakovac: personalni spisi;

Dragutin Rakovac, liter. ostavštine i privatni spisi;

Krieger, famil. spisi;

Raut, famil. spisi.

Obitelj Kadić: Obiteljski spisi.

Vjekoslav Spinčić. Još za života poznatoga rodoljuba, istarskoga Hrvata Vjekoslava Spinčića, uspjelo mi ga je sklonuti, da je sav svoj privatni arhiv (pisma i ini dokumenti njegovoga političkoga i kulturnoga djelovanja u Istri) predao na čuvanje gradskom arhivu zagrebačkom. Tako evo stekao je gradski arhiv neprocijenjivo blago za kulturnu i političku historiju Istre. I poslije njegove smrti godine 1933., primljena su za ovaj arhiv još dva velika sanduka njegovih spisa, što se je nalazilo

kod gdje Jelke Sever na Sušaku, nećakinje Spinčićeve. (Spisi drž. ark. 1933., 155, 169, 265.)

Spinčićev arkiv opseže fascikula od g. 1871.—1921.

KUPNJOM PRIDOŠLO:

Plem. list. Ivana Benića 1793. 4. VII. orig.

Plem. list Andrije Brodarića 1695. 3. II. orig.

Dekret o podjeljenju plemstva Gjure Kelbina, Zagreb. gradjanina 1627. 16. IV. orig. (kup. 1905.).

Plem. list Mihajla Horvata 1635. 6. VII. orig.

Svjedodžba o plemstvu Mihalja Lakoczy-a 1756. 1. VI. orig.

DEPOSITA FAMILIJARNA:

Vuk pl. Hreljanović: Obiteljski spisi i povelje 1611.—1731. i obiteljske uspomene (7. XII. 1927.).

Daubachy: Obiteljski spisi, plem. list.

Vukelić: Literarna ostavština Lavoslava Vukelića.

Dioniz Sunko: Korespondenca etc. Milana Sunka slikara.

Rajzner pl.: Obiteljski arkiv.

Gustav pl. Koretić: Obiteljski arkiv u zasebnoj škrinji sa naslikanim grbovima.

God. 1938. pridošla je još muzikalna ostavština Franje Ks. Kuchača, koju je grad. općina otkupila od njegovih nasljednika.

Rukopisi, dosad 625 popisanih (fragmenti XIII.—XVI. st.) te rukopisi XVII.—XIX. st. nabavljeni tekom godina počam od 1907.

Zbirka pečata, osnovana po meni.

LILIAS-CREMA

za negu lica i kože, za dan i noć
otstranjuje sunčane pjege redovitom
uporabom uzdržaje svježiu i nježnu put

Proizvodi: LJEKARNA **MR. L. GAYER** ZAGREB, Ilica 79

(ugao Kačićeve) — Telefon broj 35-93

Dobiva se u svim apotekama, drogorijama i parfumerijama. — Dnevno otprema poštom.